QURULUŞ HİSSƏSİNİN TƏŞKİLİ

Nazim BƏYKİŞİYEV,
ADRA-nın dosenti

Tərtibatın ideya layihəsinin müəllifi olan quruluşçu rəssam onun yeganə yaradıcısı deyil. Tamaşanın quruluşçu rəssamı asanlıqla eskizləri çəkə, tərtibatın maketini qura, planlaşdırmanı, layihə və şablonları hazırlaya, müxtəlif hesablamalar apara bilər, amma o, dekorasiyaları hazırlamaq, onları yığmaq, işıqlandırmaq, onların dəyişilməsini, hərəkətini təmin etmək iqtidarında deyil. Nəzəri olaraq, əlbəttə, hər şeyi bacaran universal sənətkarı təsəvvür etmək olar; o, tirlərdən, lövhələrdən, fanerlərdən dəzgah, pilləkən, çərçivələr düzəldə, səhnədə lazım olan hər şeyi, istənilən butaforiyanı hazırlaya, gözəl montajçı, mexanik və elektromexanik ola və digər müxtəlif səhnə işlərini də yerinə yetlrə bilər. Amma təcrübənin göstərdiyi kiml bu iş daha çox zəhmət tələb edir və ən əsası, hətta kiçik səhnədə belə eyni zamanda bir neçə mütəxəssisin iştirakı tələb olunur.

Teatr rəssamı tamaşaya tərtibat verərkən onun bu və ya digər detalının hazırlanması ilə bağlı hər şeyi bilməlidir. Amma bütün bu biliklər rəssama işi özünün görməsindən daha çox, tamaşanın vizual obrazının yaradılması prosesinə bacarıqla rəhbərlik etmək üçün lazımdır.

Rəssamın eskizlərini musiqi əsərinin partiturası ilə müqayisə etmək olar. Doğrudur, notlardan fərqli olaraq, eskizlər sərbəst bədii məna da kəsb edə, tamaşa tərtibatından asılı olmayaraq insanlara estetik zövq də verə bilər, amma tamaşa tərtibatında eskizlərin gerçəkləşdirilməsi rəssam ideyasının təcəssümü, "direktiv"in icrası bilavasitə icraçılar ansamblından asılıdır.

Tamaşanın tərtibatı ilə məşğul olan bədii-texniki işçilər qrupu bədii-quruluş hissəsi adlanır. Qısaldılmış şəkildə onu quruluş hissəsi, rəhbərini isə "quruluş hissə müdiri" adlandırırlar.

Quruluş hissəsinin işi necə təşkil olunur, o, teatrın strukturunda hansı yeri tutur?

İstənilən digər dövlət müəssisəsi kimi teatrın da fəaliyyəti ciddi planlaşdırma və hesab əsasında qurulur, idarəetmə isə vahid rəhbərlik prinsipi üzrə həyata keçirilir. Hər işçi inzibati qaydada hissə müdirlərinə, onlar isə öz növbəsində teatrın direktoruna tabe olur. Bu, tabeçiliyin əsas xəttidir, amma kifayət qədər vacib olan digər xətt də var. Teatr hər şeydən əvvəl, bədil-yaradıcı müəssisə olduğundan həm repertuara, həm də teatrın işinin bədii keyfiyyətinə görə məsuliyyət direktorla bərabər bədii rəhbərin və yaxud baş rejissorun üzərinə düşür. Buna görə də bədii-yaradıcı məsələlərdə teatrın bütün işçiləri baş rejissora tabe olur. Təsadüfi deyil ki, istənilən teatrın ştat cədvəlində həm inzibati-idarə heyətinin (direktor, müavin, köməkçilər və b.), həm də bədii-yaradıcı heyətin (baş rejissor, rejissor, baş rəssam, rəssam və b.) ştat vahidləri nəzərə alınır. İnzibati-quruluş hissəsi bllavasitə teatrın rəhbərliyinə tabe olur. Teatrda vahid istehsal prosesi kortəbii surətdə gedə bilməz. Yaradıcı məsələlər teatrın iqtisadi işləri ilə sıx bağlı olduğü kimi, onun işçilərinin intizamı ilə də bağlıdır. Buna görə də bütünlükdə teatr işinin təşkili zamanı həm ayrı-ayrı işçilərin, həm də hissə və şöbələrin konkret inzibati subordinasiyası mütləqdir. Amma tamaşanın tərtibatı üzərində işləyərkən quruluş hissəsi bilavasitə yaradıcı işlərlə də məşğul olur. Tamaşa tərtibatının rəssam ideyasına vahid bədii rəhbərlik də tələb olunur. Buna görə də hazırlanan tamaşanın tərtlbat məsələlərində quruluş hissəsi rəssama tabe olur. Rejissor isə yeni tamaşa istehsalında bütün bədii-yaradıcı işin yeganə rəhbəri və təşkilatçısıdır.

Quruluş hissəsinin bədii-yaradıcı vəzifələri yeni tamaşanın hazırlanması ilə bitmir. Hər gün tamaşanın tərtibatı üzərində işləyərkən quruluş hissəsinin işçiləri yenə də işin bədii tərəfi ilə bağlı olan bütün məsələlərdə baş rəssama və baş rejissora tabe olurlar. Bununla belə, baş rejissor və baş rəssamın göstərişləri teatr rəhbərliyinin ümumi sərəncamları çərçivəsindən kənara çıxmamalıdır.

Quruluş hissəsinin, onun öz strukturunun təşkili bütövlükdə teatrın strukturundan birbaşa asılıdır. Teatrlar bir-birindən fəaliyyətlərinin miqyasına, əhəmiyyətinə, janrına və stasionar, yaxud səyyar olmalarına görə fərqlənir. Bu isə, əlbəttə təkcə teatrın strukturuna deyil, həmçinin onun quruluş his-

səsinə təsir edir. Teatrlarda istehsalın təşkili fərqlidlr. Ayrıca istehsalat emalatxanaları olan teatrlar var. Bu halda quruluş hissəsi sifarişçi rolunda çıxış edir və yalnız icraçının işinin keyfiyyətini yoxlayır (Qeyd edək ki, tərtibatın istehsalı və onun istismarı qarşılıqlı asılı proseslərdir və buna görə də hər iki şöbəyə quruluş hissə müdirinin rəhbərlik etməsi məsləhətdir).

Istehsalat emalatxanalarının quruluş hissə müdirinə tabe olduğu teatrlar mövcuddur, halbuki onlar quruluş hissəsinin strukturunda tamamilə sərbəstdirlər. Quruluş hissəsinin səhnə, istehsal və qarışıq, yəni həm tərtibatın hazırlanmasında, həm də tamaşanın həyata keçirilməsində iştirak edən qruplara bölündüyü teatrlar mövcuddur. Teatrların çoxunda quruluş hissəsinin işi belə təşkil olunub. Nəhayət, nəinki emalatxanaları, heç xırda məmulatları hazırlayan briqadaları olmayan teatrlar da mövcuddur. Belə teatrlar, adətən, öz tamaşaları üçün tərtibatı kənarda sifariş verir.

Quruluş hissəsi iki şöbəyə bölünür: istehsal və quraşdırıcı. Teatr öz fəaliyyətinin miqyasına görə böyük olduqca bu bölgü də daha aydın sezilir. Hər hansı bir teatrın quruluş hissəsinin digər teatrın quruluş hissəsi ilə prinsipial oxşarlığı bu bölgüdədir. Amma bu bölgü mütləq deyil, belə ki, həm istehsalat, həm də səhnə mütəxəssislərinin iştirak etdiyi bədii cəhətdən bitkin tərtibatın hazırlanması prosesi onların sıx təmasını, qarşılıqlı əlaqəsini və bədii-yaradıcı məqsədlərinin vahidliyini tələb edir.

İndi isə müxtəiif teatrlarda maddi-əşyavi tərtibatın hazırlanmasının necə təşkil olunduğuna daha ətraflı nəzər salaq. İstehsalat emalatxanaları adətən, bu briqada-qruplardan təşkil olunur: xarrat, çilingər, butafor, kostyumçu, çəkməçi və s. İstehsal briqada-qrupları birbaşa teatrın quruluş hissəsinin tərkibinə daxil olurlar. Daha kiçik teatrlarda tikmə işləri bəzən teatrın yeganə kostyum otağının vəzifələrinə daxil edilir; butafor işləri xarratlar, rekvizitorlar və icraçı-rəssamlar arasında bölünür; örtük işləri ilə rekvizitorlar, qrim işləri ilə isə qrimçi-bərbərlər məşğul olur.

Teatr istehsalatının ən vacib xüsusiyyətlərindən biri tərtibatın hazırlanmasının daim səhnə vasitəsilə yoxlanılmasıdır. Başqa sözlə, məşqlərdə aktyor yaradıcılığı, rejissorun onlarla yaradıcı işi, məşqə qədər bəlkə də heç məlum olmayan yeni mizanların yaranması, məşqlərdə müxtəlif "təsadüfi" tapıntılar - bütün bunlar tamaşanın yaranmaqda olan zahiri formasına birbaşa təsir göstərir. Bu zaman ilkin eskizlərə düzəlişlər və əlavələr edilir, bəzən də ümumiyyətlə, yeni eskizlər hazırlanır. Məhz buna görə də məşqlərdə həm quruluşçu rəssamın, həm də quruluş hissə müdirinin iştirakı mütləqdir.

Tamaşanın tərtibatı üzərində iş dəqiq, ritmik və planauyğun getsə də, əlavə düzəlişlər, hətta dəyişikliklər edilməsi tamamilə təbiidir. Səhnədə edilənlərlə emalatxanada edilənlər arasında əlaqəni yalnız quruluşçu rəssam və quruluş hissə müdiri deyil, həmçinin quruluş işçiləri özləri də həyata keçirir: səhnə maşinisti, işıqçı, mebelçilər, rekvizitorlar və başqaları. Onlar yeni tamaşanın məşqlərində iştirak edir, hər tamaşanın işlək tərtibatını quraşdırırlar. Bütün bu işçilər əsasən beş briqadadan ibarət olan quraşdırma hissələrində birləşirlər: maşın-dekorasiya, mebel-rekvizit, elektroişıqlandırma, kostyum və qrim. Müxtəlif teatrlarda bu briqadalar müxtəlif sayda işçilərdən ibarət olur və müxtəlif cür təşkil olunurlar.

Quruluş hissəsinin fəaliyyətində peşə və sənət elementləri kəsişir. Məlumatı olmayan adama ilk baxışdan, elə gələ bilər ki, quruluş hissəsinin bütün işi bəzi ayrı-ayrı hallarda böyük ustalıq tələb etsə də, sırf texniki işdir. Doğrudan da, quruluş hissəsinin işində kostyumların biçilməsi və tikişi, kətanların, qumaşların, applikasiyaların tikilməsi ilə məşğul olan dərzi və tikişçilər kimi sadə peşə adamları çalışır. Rəngsazlar, butaforlar, çilingərlər, boyaqçılar, çəkməçilər bir çox başqaları kimi konkret tapşırıqla rəssam və yaxud quruluş hissə müdirinin rəhbərliyi altında işləyirlər.

Dekorasiyalar anbarlardan səhnəyə çıxardılır, mebel və başqa detallar hazırlanır; işıqlandırma cihazları enerji ilə təchiz olunur; dekorasiyalar səhnənin yuxarısından asılır, "növlərinə" görə planşetə düzülür və növbəti pərdələr üçün səhnənin yanlarında, yaxud "ciblər"də hazır vəziyyətə gətirilir. Bütün bunlar bağlanır, düzəldilir, bərkidilir. Bir sözlə, hər şey tamaşanın premyerasından qabaq tapıldığı, həll edildiyi və təsdiq olunduğu kimi edilir. Sonra hər tamaşanın hazırlanmasında və göstərilməsində bu quraşdırma prosesi yalnız təkrarlanır. Özü də onun dəqiqliyinin saxlanılmasına teatr qaydaları ilə nəzarət olunur.

Elektrik-işıqçılar dekorasiyaları və aktyorları işıqlandırır və bunu rejissor, rəssam, quruluş hissə müdirinin göstərişinə uyğun hələ məşqlərdə tapılmış işıq partiturasına əsasən edirlər.

Əlbəsəçilər və rekvizitorlar da hər gün aktyorlara xidmət edir, səhnədə lazım olan ləvazimatı asır, təmir edir, təmizləyir, düzürlər. Radistlər rejissor köməkçisinin verdiyi siqnala əsasən musiqini səsləndirirlər.

Quruluş hissə müdiri bütün gün ərzində şöbələri, briqadaları

gəzir, təşkil edir, nə isə tapır, müzakirə edir, razılaşdırır, bütün bu "təsərrüfata" rəhbərlik edir.

Quruluş hissəsi işçilərinin fəaliyyətində texniki əməyin daha çox olmasına baxmayaraq, əsas və əhəmiyyətli olan bədii-yaradıcı başlanğıcdır. Quruluş hissəsinin kollektivi quruluşçu rəssamın eskizlərini rəhbər tutaraq, tamaşanın ən düzgün və harmonik vizual formasını yaratmağa çalışır. Rejissor yaradılan tamaşanın bütün iştirakçılarının məqsədlərini birləşdirdiyi kimi, quruluşçu rəssam da dirijor kimi quruluşçu hissənin işçilərini istiqamətləndirir. Tamaşanın tərtibatı üzərində işləyərkən quruluş hissəsinin hər bir mütəxəssisi fikrən sanki quruluşçu rəssamın eskizini şərh edir və şərh edərkən onu özünəməxsus tərzdə görür. O, aydın olmayan nəyi isə fikrində tamamlayır, sonra isə müzakirə zamanı öz təkliflərini irəli sürür, nəyi isə asanlaşdırmağı, yaxud çətinləşdirməyi məsləhət verir, ümumi işi yaxşılaşdırmağa çalışır. Bu zaman o, öz təkliflərinin, əsas ideyanın daha dolğun əks olunmasına kömək edəcəyinə inanır. Məşhur teatr rəssamı M.Qriqoryev özünün "Rəssamın altmış yaşı olanda..." kitabında yazır: "Rəssam ən gözəl layihəni yaratmağa çalışır, quruluş hissə müdiri onu ən gözəl tərzdə həyata keçirməlidir. Quruluş hissə müdirinin istedadı, zövqü və yaradıcı xətti dekorasiyalara güclü təsir göstərir." (1, s. 44) Şübhəsiz, tamaşanın tərtibatına icraçı rəssamın, butaforçunun, səhnə maşinistinin, işıqçının və digər səhnə işçilərinin də bu cür keyfiyyətləri təsir edir. Öz vəzifələrini, rolunu düzgün başa düşən quruluş hissəsi işçisi həmişə tamaşa tərtibatında quruluşçu rəssam tərəfindən tapılan və təqdim olunan bədii obrazın daha dolğun əks olunmasına çalışır. Tamaşa tərtibatının yaranması üzrə kollektiv əməkdə bu şərt ən vacibdir. Quruluş hissəsinin kollektivi işdə ahəng əmələ gətirərsə və rəssamın eskizlərini yaxşı oxuyarsa, tərtibat da daha bitkin və ardıcıl alınar. Rəssam da onu yaxşı başa düşən və tapşırıqlarını yüksək bədii texnlki səviyyədə yerinə yetirən quruluş hissəsinin işçilərindən razı qalır.

Tamaşa tərtibatının yaradılması quruluşçu rəssamın eskizlərdə nəzərdə tutduğunun sadəcə bir neçə dəfə böyüdülməsi deyil. Rəssamın həm eskiz, həm də hər üç ölçünün həll olunduğu maket verməyi iş prosesində çox səmərəli olur, çünki hər bir detalın və bütün tərtibatın bütövlükdə həm hündürlüyü, həm dərinliyi, həm də eni göstərilir. Tamaşanın tərtibatı tamaşaçı zalının müxtəlif yerlərindən görünür. Eskizdə isə rəssam onu bizə bir nəzər nöqtəsindən göstərir. Buna görə də səhnədə mütləq nəyi isə əlavə və ya ixtisar etmək, yerini dəyişmək və ümumiyyətlə, eskizdə göstərilməyəni də bitirmək lazım ola bilər.

Teatr rəssamı səhnə işçilərinin ona qarşı laqeyd olmadıqlarını bilməlidir. Səhnə işçiləri üçün bədii rəhbərlərinin şəxsiyyəti böyük əhəmiyyət kəsb edir və bunların arasında teatrı fədakarcasına sevən və ona səmimi xidmət edən zəhmətkeşlər çoxdur. Onlar üçün rəssamla birlik və qarşılıqlı anlaşma çox vacibdir. Onlar rəssamın iş metoduna da laqeyd yanaşmırlar. Axı onların işi rəssamın öz bədii rəhbər kimi rolunu necə başa düşməsindən də asılıdır.

Quruluşçu rəssam dərin erudisiyaya, böyük fantaziyaya və təxəyyülə malik olmaqla bərabər, kollektiv yaradıcılığı təşkil etməyi bacarmalı və hər şeyi şəxsən özü etməyə çalışmaq əvəzinə səhnə işçilərinin yaradıcı entuziazmını yüksəltməyə üstünlük verməlidir.

Unutmaq olmaz ki, rəssamın özünün buna nə vaxtı, nə də ixtisas bilikləri çatmaz. Quruluş hissəsinin ustaları rəssamın eskizə, yoxsa maketə üstünlük verməsinə də laqeyd deyillər. Düzdür, rəssam həmin kollektivdə uzun müddət işləyirsə, onsuz da onun işi tərtibat ustaları ilə ahəng yaradır və onlar rəssamı yaxşı başa düşür. Amma yenə də tamaşa tərtibatını eskizlərlə həyata keçirmək çox çətindir. Eskizlər rəssam fikrinin daha dərin mənimsənilməsini tələb edir və onların düzgün yozumu üçün daha çox yaradıcı qüvvənin sərf olunması vacibdlr. Maketlər daha konkretdir. Maketdə hər şey daha dəqiq və konstruktivdir. Maketdə demək olar ki, bütün detallar əşyavi təcəssümdə verilir, buna görə də onların xarakterini, fakturasını, lazımi materialları müəyyənləşdirmək, çertyoj və şablonları hazırlamaq daha asandır. Digər tərəfdən, çox vaxt gələcək tərtibatın obrazlı, emosional quruluşuna, onun xüsusi atmosferi və ovqatına rəssam məhz eskizlərdə nail olur. Məsələn, N.Rimskiy-Korsakovun "Sadko" operasına K.Korovinin çəkdiyi "Okean-dəniz" eskizini xatırlayaq. Buna görə də rəssamın tərtibatın layihəsini eskizlərini çəkdikdən sonra maketdə də işləməyi yaxşı olar.

Tutaq ki, yaxşı işlənmiş şablonlara görə xarratxanada stullar hazırlayıblar, onları xarratlar deyil, xarrat-mebelçilər və üzçəkənlər düzəldiblər. Amma onlar həqiqi, adi və ağır görünüşlü alınıb. Eskizdə isə onlar çox yüngül, ayrı-ayrı işıq zolaqları ilə çəkilib. Buna baxmayaraq eskizdə məkanın dolması hissi yaranmır. Beləliklə də, icraçı-rəssam, yaxud butafor bu stulları öz bədii vasitələri ilə "yüngülləşdirməli"dir. Stullar sadəcə rənglənilmir, onları boya ilə bəzəyir, hansısa yerləri tündləşdirir və

ya əksinə solğunlaşdırır. Əgər onlar yumşaq örtüyə malikdirsə, çox güman ki, parça da pulverizatorun köməyi ilə rənglənir və toplanılır. Rəssamlıq qabiliyyəti olmayan üçün bu işin öhdəsindən gəlmək çətindir, amma onu yerinə yetirənin eskizə baxmağı da pis olmaz. Bu zaman divar naxışları da tamaşanın verilən şəklinin ümumi işıq və rəng həllinə uyğun çəkilir. İşıqçı da eskizin işıq atmosferinə riayət etməsi üçün bu mebeli necə işıqlandıracağı haqqında düşünməlidir.

İcraçı-rəssam müəllifin rəngkarlıq üslubunu öyrənməli, tamaşanın tərtibatını onun gözləri ilə görməli, yəni, aktyorların dili ilə desək, başqalaşıb rəssam-müəllif olmalı və dekorasiyaları sanki onun əlləri ilə çəkməlidir. Bunu hamı bacarmaz. Bu, böyük fədakarlıq tələb edən sənətdir.

Tamaşanın maddi-əşyavi tərtibatının hazırlanması ilə paralel teatrın səhnəsində məşqlər gedərkən quruluş hissəsinin quraşdırma şöbəsinin işçiləri bu işdə fəal iştirak edirlər. Adətən yeni dekorasiyalar emalatxanadan səhnəyə eyni vaxtda deyil, hazırlanma ardıcıllığı ilə gətirilir. Emalatxanadan gələn dekorasiyalar səhnədə yoxlanılır. Məşqlərdə tərtibatın emalatxanalarda hazırlanmış variantına ciddi dəyişikliklər əlavə ediləcəyi halları baş verə bilər. Məsələn, məşqlərdə tapılan və tamaşanın ümumi ideyasına xidmət edən səhnə mizanları bütün dekorasiya düzülüşünün dəyişikliyinə gətirib çıxara bilər. Quruluşçu rəssam, quruluş hissə müdiri, icraçı-rəssam, səhnə maşinisti, işıqçı, kostyumçu və b. bunu müşahidə edir və emalatxanaların və səhnənin işinə düzəlişlər verirlər. Bundan əlavə, yalnız müşahidə etmir, həmçinin yaranmaqda olan tamaşanın zahiri formasının aktyor yaradıcılığı ilə mümkün qədər daha çox uzlaşmasına çalışırlar.

İlk məşqlərdən etibarən təcrübəli səhnə işçisi aktyorlara məhsuldar yaradıcılıq şəraiti yaratmaq üçün əlindən gələni əsirgəmir. Səhnə tərtibatı aktyorların ifasında əks olunur, amma ona həyat nəfəsi verən səhnənin bədii texniki işçiləridir. Əməyinin aktyorun özünü rahat hiss etməsinə, onun bilavasitə yaradıcılığına təsir etdiyini düşünərək, səhnə işçiləri öz funksiyalarını dəqiq yerinə yetirməyə çalışırlar.

Amma bədii-texniki səhnə işçisinin vəzifələri siyahısına təkcə texniki funksiyaların düzgün icrası daxil deyil. Çox zaman o, daha məsuliyyətli yaradıcı tapşırıqlar alır və onları yaxşı yerinə yetirdikdə yüksək qiymətləndirilir, teatrın kollektivində avtoriteti daha da artır. Çox güman ki, quruluş hissə işçisinin əsl vəzifəsi məhz onun bu keyfiyyəti ilə müəyyənləşir.

Səhnə fəhləsi tamamilə müxtəlif səhnə effektlərinin yaranmasında bilavasitə iştirak edir: təyyarələrin uçuşu, uçqun, partlayış, qatarların hərəkəti və bir çox başqa effektləri tamaşa zamanı rejissor köməkçisinin işarəsi ilə həyata keçirir, bunları o, texniki qurğuların köməyi ilə yerinə yetirir, amma effektin xarakterini özü yaradır.

Səhnə meydanında insanın uçuşu effektini təsəvvür edin. Bəzən aktyorun sadəcə yuxarı, ya da harasa kənara uçması deyil, hava kütləsində pərvaz etməsi təəssüratını yaratmaq lazım olur (Y.Oleşanın "Üç gombul"unda hava şarları satıcısının uçuşu). Bu uçuş effektini də bir neçə quruluş işçisi yaratmalıdır. Onlar, əlbəttə, əvvəlcə məşq edirlər, sonra hər tamaşada yenə də "uçan" aktyoru, onun öz rolunu ifa etməsini izləyir və onun hərəkətlərinə həmahəng olaraq uçuş effekti yaradırlar. Bu yaradıcı işi yerinə yetirmək üçün müəyyən bədii hissə malik olmaq, "uçan" aktyorun ifasının və ümumi tamaşanın bütövlükdə tempini, ritmini duymaq vacibdir. Bunun üçün yalnız texniki icraçı, dekorasiya daşıyıcısı, quraşdırıcısı olmaq deyil, həmçinin bir az da yaradıcı adam, rəssam olmaq lazımdır.

Təsadüfi deyil ki, Moskva Bədaye Teatrının səhnə maşinisti İ.Titov öz sexinin hər bir işçisinə diqqətlə göz qoyurdu və hər birində yaradıcı bədii "qabiliyyəti" inkişaf etdirməyə çalışırdı. Məhz buna görə də onun sexinin ansamblı möcüzələr yaratmağa qadir idi.

Səhnədə quruluş işlərinin istənilən təşkilatçısı öz briqadasının işçilərinin yalnız texniki deyil, həm də bir çox hallarda bədii yaradıcı funksiyaları icra etmələrini başa düşərək həmişə tabeliyində istedadlı, teatr sənətini dərindən duyan insanların olmasına çalışır. Bu səhnə fəhlələri ilə yanaşı quruluş hissəsinin digər səhnə mütəxəssislərinə də aiddir.

Yalnız rəssam əməyini gözəl başa düşən və hiss edən adam tamaşanın işıq effektini yarada və tamaşada işıq tənzimləyicisi işləyə bilər. Səhnədə işıq dekorasiya rəngkarlığına və aktyorlara, məkan və həcmliliyin illüziyasına kömək etməlidir. O, səhnə mizanlarını aşkarlamalı və tamaşaçılara təqdim etməlidir. Rampanın, sofitlərin, müxtəlif işıqlandırıcı qurğuların və projektorların işığı müasir teatrın çox güclü vasitəsidir və onu yaradıcı düşüncəyə malik olmayan peşə sahiblərinə etibar etmək olmaz.

Quruluş hissə müdiri bütün bədii-texniki işçilərin rəhbəri və təşkilatçısıdır. O, teatrın özündən asılı olan vacib şöbəsinin planauyğun və düzgün işinə görə şəxsi məsuliyyət daşıyır, tamaşanın tərtibatı

üzrə istehsalat və səhnə işlərinə başçılıq edir. O, müəllif-rəssamın baş köməkçisidir və buna görə də onun yaradıcılığına, bədii üslubuna, tərzinə dərindən bələd olmalı, onun üsullarını başa düşməlidir. Rəssam olmayanda o, bütün bədii quruluş məsələlərində onu əvəz və təmsil edir. Emalatxana və səhnə işçilərinin yaradıcı fəaliyyətini düzgün istiqamətləndirmək, quruluşçu rəssam-müəllifin fikrinə düzgün yozum vermək, bəzən isə inkişaf etdirmək üçün o, rəssama çevrilməyi, işi onun gözləri ilə görməyi bacarmalı, rəssam tərəfindən düşünülən ideyanın tam həyata keçməsi üçün bütün bacarığını ortaya qoymalıdır.

Bəzən deyirlər ki, quruluş hissə müdiri özü rəssam olmalıdır. Onu da deməliyik ki, bəzi hallarda məhz belə də olur. Pianoçu hər gün öz etüdləri ilə məşğul olduğu kimi rəssam da daima ilkin qaralamalar etməli, naturadan köçürməli, öz ustalığını artırmalıdır. Bunu isə fasilələrlə deyil, tam ciddiliklə etmək lazımdır: hərdənbir olan çalışmalardan bir şey çıxmaz. Günü-gündən tezliklə həllini tələb edən bir çox iş və məsələlərlə yüklənmiş quruluş hissə müdiri bu "təmiz" sənətə demək olar ki, vaxt tapmır. Onun üçün rəssam olmaq çətindir, amma rəssamın hiss və fikirləri ilə yaşamağı, obrazlı düşünməyi öyrənmək məcburiyyətindədir. Onun təşkilatçılıq qabiliyyəti də böyük əhəmiyyətə malikdir. İnsanları tanımaq, ünsiyyət yarada bilmək və onların maraqlarını, məqsədlərini müəyyənləşdirmək bacarığı quruluş hissə müdirinin çox vacib keyfiyyətlərindəndir. Tərtibatın hazırlanmasında və onun səhnədə quraşdırılmasında şəxsən iştirak etmək həmişə faydalıdır. Quruluş hissə müdirinin etdiyi hər şeydə usta əli hiss olunmalıdır.

Quruluş hissə müdirinin işi hər hansı bir ixtisas çərçivəsinə sığmır. Bu yerə texnik və rəssam, alim və təcrübəli, istedadlı insan tələb olunur. O, prinsipial və obyektiv, narahat və təvazökar olmalı, həvəslə və səylə işləməlidir. Teatr sənəti məhsulu - tamaşa yalnız burada iştirak edən bütün sənət növlərinin vahid harmonik tamda birləşdiyi halda uğurlu, bütöv, monolit bədii əsər ola bilər. Teatrın quruluş hissəsinin işçiləri kollektivə daim inkişaf etmək məqsədilə gəlməlidirlər; onlar əsl həmfikir olmalıdırlar.

K.S.Stanislavski deyirdi: "Teatr yalnız səhnədə bir-iki yaxşı qurulmuş tamaşa deyil. O, yalnız istedadlı truppa deyil. O, bütün hissələri ilə xətasız işləyən orqanizmdir..." (3, s. 37).

Ansambl dərhal yaranmır, o, uzunmüddətli inkişaf prosesi keçməlidir. Ansamblın təkmilləşməsi bütün üzvlərinin öz aralarında yaradıcı məsuliyyətindən, müxtəlif dramaturji material üzərində daimi işindən başlayır. Bu, eynilə quruluş hissəsinin işçilərinə də aiddir. Teatrın yüksək səviyyəli olması həm də teatrın quruluş hissəsinin səviyyəsindən çox asılıdır. Bunun üçün bir tərəfdən quruluş hissəsinə təsadüfi, bacarıqsız, teatr sənətinə biganə adamların düşməməsinə çalışmaq, digər tərəfdən isə burada çalışanların bacarıq və istedadının aşkarlanması və inkişafı üçün bütün imkanları yaratmaq lazımdır.

Ədəbiyyat

1. М.Григорев. Когда художнику шестьдесят... Л.М., "Искусство", 1964.
2. Nəzərdə tutulur: SSRİ A.M.Qorki adına Moskva Bədaye Teatrının nəzdindəki V.İ.Nemiroviç-Dançenko adına məktəb-studiya və Leninqrad Dövlət Teatr, Musiqi və Kinematoqrafiya İnstitutu.
3. Н.Горчаков. Режиссорские уроки К.С.Станиславского. М., "Искусство", 1951.

Резюме

ОРГАНИЗАЦИЯ ПОСТАНОВОЧНОЙ ЧАСТИ В ТЕАТРЕ

Заведующий постановочной частью и подчиняющие ему все работники технического состава под руководством художника-постановщика создают художественный образ спектакля. В статье анализируется задачи и роль постановочной части, правильная организация продуктивной деятелности всех цехов театра.

Summary

ORGANIZATION OF THE STAGING PART AT THE THEATRE

The head of the staging and subsidery techinal staff under the supervision of the staging artist create artistic image of the performance. Tasks and role of the staging part as well as correct organization of official actikity of all shops of the theatre is analysed in the article.